

Суттєво важливим напрямом подальшого розвитку художньо-освітнянської сфери факультету музичного мистецтва є поступове впровадження інноваційно-креативних та інформаційних технологій, зокрема комп'ютерної обробки й синтезування звука та сучасних мистецьких практик.

У контексті інтеграційних процесів у світову художньо-інформаційну й музично-освітнянську систему перспективним напрямом розвитку факультету стає обмін творчо-виконавським і науково-педагогічним досвідом, проведення майстер-класів за участю видатних діячів культури й мистецтва, а також розробка сумісних міжнародних проєктів та програм, міжрегіональних курсів і мистецько-педагогічних технологій.

УДК 378.147:792.029

С. І. ГОРДЕЄВ
S. I. HORDEEV

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ
РЕЖИСУРИ Й АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО
ПРОФІЛЮ**

**CURRENT ISSUES OF METHODS OF TEACHING DIRECTING
AND ACTING AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF
CULTURE AND ARTS**

Розглядається методика виховання режисерів у мистецьких ВНЗ з курсу «Режисура та акторська майстерність».

Ключові слова: режисура, акторське мистецтво, методика викладання, педагогічна майстерність.

Рассматривается методика воспитания режиссеров в творческих вузах по курсу «Режиссура и актерское мастерство».

Ключевые слова: режиссура, актерское искусство, методика преподавания, педагогическое мастерство.

The paper describes methods of educating theater directors at universities of arts and culture in the framework of the Directing and Acting programme.

Key words: directing, acting, teaching methods, pedagogical skill.

Одним із важливих чинників формування та загальнокультурного розвитку творчої особистості у вищих навчальних закладах культури і мистецтва є театральне мистецтво. Пошуки сучасної особистісно орієнтованої системи мистецької освіти майбутніх режисерів театру спрямовані на виявлення найефективніших форм і методів модернізації навчально-виховного процесу. Тому актуальним є дослідження вітчизняних та зарубіжних

історико-педагогічних надбань у викладанні режисури й акторської майстерності в сучасній практиці ВНЗ.

Одним з основних факторів, що визначають успішність вивчення мистецтва режисури і майстерності актора, є методика викладання.

Коли йдеться про методику викладання режисури і майстерності актора, то викладачі цього навчального предмета радше мають на увазі уточнення таких питань: правильна й доцільна побудова заняття, навчальна цілеспрямованість у процесі складання теоретичних і практичних занять, послідовність виконання окремих вправ на практичних та індивідуальних заняттях, правила виконання окремих акторських і режисерських вправ, найкорисніші засоби їх опанування та ін.

З'ясування всіх цих питань, безумовно, має велике значення для методики викладання режисури і майстерності актора, але не можна все зводити до «методики прийомів», практичної рецептури, переліку раціональних засобів викладання, що випробувані на практиці й підтверджені творчим досвідом.

Основним джерелом педагогічної майстерності та методичного досвіду є саме життя і практика навчання у ВНЗ. Щоденні заняття сприяють виробленню викладачем прийомів, доцільних для його школи та складу студентів.

Таким чином створюється індивідуальна методика кожного викладача. Важливі аспекти такої індивідуальної методики полягають у тому, що вона пристосована до конкретних умов і ґрунтується на набутому досвіді.

Але індивідуальна методика має і певні недоліки. Досвідчений педагог-практик, у якого навчаються методичної майстерності його колеги, не завжди обізнаний у теорії, не в змозі обґрунтувати її принципові настанови, довести їх доцільність і тому завжди ризикує тим, що в його роботі можуть виникнути непередбачені проблеми. Головний недолік індивідуальної методики полягає в тому, що вона виробляється достатньо повільно, через нескінченні пошуки. Молодий викладач-початківець часто помиляється, поки не знайде правильних методів у своїй праці.

Тому методика викладання, як особлива теоретична дисципліна, посідає в навчальних планах Харківської державної академії культури особливе місце. Якої ж теоретичної підготовки має надати методика викладання режисури й майстерності актора? Як вона може допомогти в практичній діяльності? У чому полягають основні завдання методики як наукової дисципліни?

Усі методики, будь-якої навчальної дисципліни подібні в тому, що вони в граничній послідовності розглядають принципи, матеріали і методи роботи викладача.

Методика має визначити принципи й завдання викладання акторського та режисерського мистецтва, базуючись на вимогах театральної школи та специфіці драматичного театру. Вона повинна допомогти викладачеві усвідомити матеріал програми. Для цього необхідно розширити історичний і теоретичний світогляд викладача, продемонструвати йому інші можливості побудови програмного матеріалу, що мають місце в різних періодах становлення й розвитку української та зарубіжної театральних шкіл.

Правильне обґрунтування методів і прийомів роботи викладача — це основне завдання та головний зміст методики.

Методика допомагає викладачеві повніше розкрити можливості творчої думки. Але індивідуалізуючи заняття, з'ясовуючи прийоми, які є найефективнішими в конкретному випадку, викладачеві слід оцінити кожен прийом щодо відповідності загальним завданням театральної школи.

Методика викладання режисури й акторської майстерності має свій особливий матеріал наукового вивчення, що виокремлює її з-посеред суміжних дисциплін.

Слід відрізнити методику викладання режисури і майстерності актора від теорії режисури й акторського мистецтва, що вивчає їх елементи і ті закономірності, які стосуються специфіки цих видів мистецтва. Об'єктом вивчення методики є не мистецтво режисури та майстерності актора, а педагогічний процес, тобто взаємовідносини викладача і студентів під час занять з режисури та майстерності актора, й ті закономірності, які потрібно виявити в навчально-виховній роботі на матеріалі акторського та режисерського мистецтва.

Методика є педагогічною дисципліною і базується на загальних положеннях педагогіки. Але отожднювати методику з педагогікою не слід.

До питань, які охоплює методика акторського і режисерського мистецтва, належать лише ті, що безпосередньо стосуються їх викладання, але в цій галузі вона має детально розглядати аспекти навчально-виховного процесу.

Методика режисури і майстерності актора повинна окремо вивчати педагогічний процес занять з режисерського й акторського мистецтва на першому, другому і старших курсах творчих ВНЗ; визначати на всіх курсах послідовні етапи вивчення режисерського мистецтва; прийоми навчально-виховної роботи і типи занять відповідно до вікових особливостей студентів, передбачаючи їх розвиток у процесі навчання та виховання; нарешті, визначати систему знань з мистецтва режисури та засоби надання цих знань студентам. У зв'язку з комплексом методичних питань досліджується й вивчається розвиток навичок і вмій студентів.

Методика викладання будь-якої навчальної дисципліни застосовує в науково-дослідницькій роботі такі прийоми.

Перший — правильно організоване спостереження дослідника в процесі своєї педагогічної практики, коли дослідник-методист сам проводить заняття: він може спрямувати навчальний процес на власний розсуд, поставити його у визначені умови для того, щоб перевірити правильність того, що він пропонує, а потім дійти обґрунтованих висновків.

Але таке заняття завжди залежить від ретельно підготовленого, науково організованого методичного експерименту. Вимоги до такого експериментально-дослідницького заняття детально висвітлені в методичній літературі.

Другий прийом — вивчення сучасного досвіду творчих ВНЗ. Воно може проводитися різними засобами. Для правильної організації та успішності такої роботи необхідно точно визначити, за чим слід спостерігати і що вивчати, якими прийомами можна забезпечити відносну точність висновків.

Третій прийом дослідження — вивчення досвіду становлення і розвитку національної та зарубіжної театральних шкіл. Критична оцінка минулого допоможе уточнити принципи сучасної методики режисерського мистецтва, надасть можливості педагогам узяти все цінне з досягнень режисерської школи на всіх етапах її розвитку і застосовувати в сучасній практиці.

Необхідність теоретичного обґрунтування методики режисерського мистецтва висуває надзвичайно високі вимоги до неї як до навчальної дисципліни. Викладач дисципліни має бути обізнаним у галузях філософії, історії й теорії драматичного театру, основ акторської майстерності, сценографії, сценічної мови, сценічного руху, танцю, психології та педагогіки — тобто специфіка режисури як предмета викладання потребує від педагога широкої ерудиції.

У зв'язку зі значенням кожної із цих наук для теоретичного обґрунтування методики режисерського й акторського мистецтва необхідно звернутися до деяких питань. Особливо суттєве значення для занять має правильне вирішення питання щодо відношення між вихованням і навчанням.

Помилково розглядати виховання та навчання як два різні педагогічні процеси, один з яких можна здійснювати незалежно від іншого. Не може бути навчання у відриві від виховних завдань ВНЗ. Тому педагогіка вбачає в навчанні не самоціль, а основний елемент виховання і потребує від викладача не просто навчання, а виховного навчання.

Одним з основних завдань виховання студентів є виховання тих моральних принципів і переконань, які дозволяють молоді правильно розуміти ставлення людей один до одного

й дотримувати тих норм поведінки, що регулюють відносини людей у суспільстві.

Виховання на заняттях з режисури і майстерності актора не тільки необхідне, але й можливе. Ось декілька прикладів з педагогічної практики.

Виховання працелюбства, як відомо, невід'ємно пов'язане з розвитком таких цінних моральних і вольових рис, як старанність, дисциплінованість, наполегливість у подоланні труднощів. Можливостей розвитку цих якостей на заняттях з режисури й майстерності актора достатньо. Необхідно виховувати свідомість і почуття відповідальності за добре виконану роботу. Якщо студент не впевнений у своїх силах і відступає перед складним завданням, необхідно підтримати його і переконати, пояснюючи, що лише наполеглива праця надає позитивних результатів.

У театральній системі режисура як навчальна дисципліна є фундаментом професійного виховання майбутнього керівника драматичного театрального колективу. З перших кроків навчання у творчих ВНЗ саме на заняттях з режисури закладається елементарна основа професійної майстерності. Із самого початку навчання здійснюється і професійна акторська підготовка студентів, без чого неможливе опанування режисерської техніки. Заняття з режисури і майстерності актора, окрім вивчення матеріалу навчальної програми, є своєрідною художньою гімнастикою, яка, систематично розвиваючи набуті навички, змушує мислення, психофізичний апарат і весь організм студентів перебувати в постійній професійній готовності, тобто у "творчій формі". Цей стан дозволяє студентам не тільки витримувати великі психічні та фізичні навантаження, а й поступово вдосконалювати режисерську майстерність. Крім того, режисерська робота забезпечує потрібну підготовку всіма засобами сценічної виразності.

Основою навчальної програми з курсу «Режисура та майстерність актора» в мистецьких ВНЗ є система К. С. Станіславського, яка стала методологією навчання — вихідним моментом для розробки методики виховання режисерів. Прийнята за основу процесу навчання, вона не викликає сумнівів у своїй доцільності й результативності, хоча має велику численні трактування і варіанти. Можна стверджувати, що кожен спеціальний навчальний заклад має своє «педагогічне обличчя», і навіть більше: кожен майстер — керівник курсу вносить неповторний відтінок і, базуючись на загальноприйнятій програмі, по-своєму здійснює виховання учнів.

Процеси загальнотеатральної ситуації початку ХХІ ст., незадоволеність професійним рівнем випускників — акторів і режисерів викликають багато дискусій. Останнім часом дедалі частіше звучать заперечення звичайного «шкільного» трактування системи

К. С. Станіславського, яка зводиться до надто академічного викладання матеріалу.

Можливо, нове покоління педагогів і, насамперед, студентів не задоволені дещо застарілою методикою. Іноді пошуки нових способів виявляються надзвичайно плідними як, наприклад, спроби розглянути систему К. С. Станіславського в огляді порівняно нових наук — психології творчості й евристики. Це стало можливим завдяки великим соціальним, психологічним і емоційним перетворенням життя. До того ж історія розвитку театральної освіти засвідчила життєздатність цієї системи. Недарма нині, коли весь світ святкує 150-річчя з дня народження великого майстра російського театру, член оргкомітету ювілейних заходів Міністерства культури Росії С. Апфельбаум зазначає: «Саме Станіславський заклав у своїй спадщині такі основи, що всі сучасні театральні течії так чи інакше з ним пов'язані, навіть якщо перебувають в опозиції до неї. Та якщо в наші дні виникає щось цікаве, то, здебільшого, йдеться про його спадщину та його традиції... Учення Станіславського є універсальним і не обмежується тільки російським психологічним театром» [1, с. 5].

Глобальність проблем нашого часу не може не відбитися на особистості студента — майбутнього діяча українського театру XXI ст. З перших днів навчання студент виявляє своє ставлення до життя, емоційний і психологічний досвід, свою індивідуальність у практичних навчальних роботах та теоретичних наукових рефератах. На студентських навчально-теоретичних конференціях виголошуються доповіді, які відображають нагальні проблеми сучасного театального процесу й театальної освіти.

Пошуки поглибленої методології, наближення її до вимог сучасності відбуваються в Харківській державній академії культури організовано і цікаво.

Не аналізуючи всієї методології викладання режисури й акторської майстерності, стисло розглянемо лише одну проблему, вирішення якої пов'язане з розробленням і уточненням педагогічних принципів та методичних прийомів виховання студентів-режисерів на першому курсі навчання, який давно вже вважається визначальним етапом режисерської й акторської освіти.

На нашу думку, слід розглядати методику виховання студентів-режисерів на першому курсі з дисципліни «Режисура та майстерність актора» так: завданням першого року навчання, згідно з навчальною програмою, є вивчення основ режисури і комплексне опанування елементів внутрішньої та зовнішньої техніки актора, реалізоване в дії на основі вчення К. С. Станіславського і В. І. Немировича-Данченка.

Теорію і практику режисури слід органічно поєднувати з практичними заняттями з майстерності актора. Центральним

завданням першого курсу є найповніше виявлення індивідуальності кожного студента в усіх аспектах: моральному, творчому та професійному, — які потрібні для того, щоб упродовж років навчання розкрити і підготувати справжнього професіонала. Неприпустимими є уніфікація студентів, стирання творчих особливостей особистості.

Водночас із розкриттям індивідуальностей відбувається об'єднання всіх студентів курсу навколо загальних ідейних основ, виробляються загальна для всіх естетична платформа, єдині моральні норми розвитку колективу.

Протягом першого року занять для кожного студента створюються максимально комфортні умови для розкриття індивідуальності, тобто виявлення діапазону акторських і режисерських талантів, щоб після закінчення курсу визначити можливість подальшого навчання студента за обраною професією.

Головна навчально-творча проблема першого року навчання — сприйняття (сприймання студентом навколишнього життя, мистецтва, літератури в широкому розумінні, сценічної події — у вузькопрофесійному сенсі). Сприйняття об'єднує всі інші елементи акторської майстерності та режисури.

Тренування сприйняття починається з першого дня навчання, а вже потім — вивчення інших аспектів. Вправи, етюди, орієнтовані на сприйняття, можуть бути різноманітними. Велике значення мають вправи з акторської імпровізації, так звана миттева, імпульсивна імпровізація, коли студент водночас є автором і виконавцем. Це імпровізація, яка виникає із жесту, сценічної пози, слова, атмосфери, темпоритму й ін. У таких імпровізаціях тренуються в комплексі всі елементи внутрішньої та зовнішньої техніки актора. Також в імпровізаціях досягається ще одна важлива мета першого етапу навчання — студент долає страх, відкривається як фізично, так і психологічно.

Етюди можуть бути різними: етюди «з мого повсякденного життя», «етюди-біографії», етюди, що надають оцінки події.

На наступному етапі студенти переходять до роботи над складнішими етюдами, відмінність яких полягає в загостренні запропонованих обставин.

Крім акторської техніки, на заняттях студенти вивчають елементи режисерської техніки: теоретично розглядається і практично тренується на елементарному рівні весь комплекс специфічних режисерських засобів вираження. Атмосфера спектаклю (в цьому разі атмосфера етюду), темп ритм спектаклю (етюду), мізансцена спектаклю (мізансцена в етюд) — усі ці виразні засоби режисера розглядаються як канали безпосереднього передавання до глядачів режисерських емоцій і думки. Такий підхід до вивчення елементів режисури дозволяє залучити студента-режисера

з перших же кроків навчання до свідомого користування ними для ідейно-емоційного впливу на глядача.

Робота студентів-режисерів уже на першому курсі передбачає етюди й розробки з опанування простору і часу сцени.

Окрім тренувальних вправ з опанування виразних можливостей режисури, студенти навчаються добирати лаконічні виразні засоби для ігрових етюдів для максимального виявлення їх ідейного й емоційно-образного змісту.

Однією з найважливіших проблем першого року режисерської школи є осягнення студентами основної аксіоми режисерського мистецтва — діалектичної єдності образу й ідей у театрі.

Наприкінці першого семестру під час заліку пропонуються вправи й етюди — індивідуальні, парні та групові, а в разі необхідності — завдання з опанування імпровізаційного самопочуття й елементів дії в найпростіших запропонованих обставинах.

Для другого семестру завданням є опанування одного з найважливіших елементів акторської майстерності — активного впливу на партнера і правильного сприйняття його контрдії, точного визначення природи конфлікту. Етюди другого семестру передбачають складніші події з гострим психологічним конфліктом. Виконавці й тут діють від себе, своїх психофізичних даних, не ставлячи завдання зі створення образу або виявлення характерності.

На екзамен наприкінці другого семестру пропонуються парні та групові етюди. Студент-режисер повинен виконати режисерську роботу-етюд за картиною, музичним або літературним твором.

У лекційному циклі протягом першого року навчання систематизуються головні поняття теорії акторської майстерності та режисури.

Таким чином, на початковому етапі навчання одним із найважливіших принципів професійної підготовки молодих людей, котрі прагнуть стати режисерами, має бути органічний зв'язок і взаємодія теорії та практики.

У подальшому, на старших курсах, студенти повинні опанувати весь складний комплекс побудови вистави, розвинути здатність образного бачення п'єси в дії, мізансценах, ритмі, тобто в усіх складових режисерської інтерпретації драматургічного матеріалу. Єдність задуму з його конкретно-художнім утіленням — фахова основа режисури.

Процес навчання цієї професії є надзвичайно складним, оскільки ґрунтується на індивідуальному підході до студента.

Режисери — це фахівці ексклюзивної підготовки. Тому Болонська система освіти, що впроваджена нині в мистецьких ВНЗ України, потребує подальшої розробки й уточнення навчально-методичної документації зі спеціальності «Театральне мистецтво»

(навчальних планів, програм, підручників, посібників тощо). Безумовно, така форма виховання — це шлях «до створення нових стандартів вищої освіти» [2]. Сподіваємося, що саме вона, в разі творчого підходу до розробки нових методів викладання, надасть змоги майбутнім фахівцям глибше пізнати професійні секрети, здобути ґрунтовні теоретичні знання і практичні навички, а педагогам — стимулювати подальший розвиток наукових та методичних ідей, унікальних відкриттів К. С. Станіславського і В. І. Немировича-Данченка, В. Є. Мейерхольда і Є. Б. Вахтангова, О. С. Курбаса, М. М. Крушельницького, А. Антуана і Г. Крєга, Б. Брєхта і П. Брука, А. Д. Попова і Г. О. Товстоногова, а також багатьох інших прогресивних режисєрів.

Список літератури

1. Апфельбаум С. Сегодня все интересное перекликается со Станиславским / С. Апфельбаум // Театральная жизнь. — 2012. — № 2. — С. 5.
2. Шинкарук В. Шлях до якісної вищої освіти / В. Шинкарук // Зеркало недели. — 2013. — 23 февраля.

УДК 378.147:[008+33]

О. Ю. ОЛЕНИНА
O. Y. OLENINA

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

THE CONCEPT OF TRAINING OF MANAGERS OF SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITY DURING THE FORMATION OF KNOWLEDGE SOCIETY

Обґрунтовано концепцію підготовки менеджерів соціокультурної діяльності в умовах формування суспільства знань.

Ключові слова: соціокультурна діяльність, менеджмент соціокультурної діяльності, культурно-інформаційна парадигма менеджменту, арт-менеджмент, менеджмент індустрії дозвілля.

Обоснована концепция подготовки менеджеров социокультурной деятельности в условиях формирования общества знаний.

Ключевые слова: социокультурная деятельность, менеджмент социокультурной деятельности, культурно-информационная парадигма менеджмента, арт-менеджмент, менеджмент индустрии досуга.

Proved the concept of training of managers of social and cultural activity during the formation of knowledge society.

Key words: social and cultural activity, management of social and cultural activity, cultural and information paradigm of management, art-management, management of leisure industry.